

MARINA VITUHNOVSKAJA-
KAUPPALA

Venäjän valta ja media menneisyyttä rakentamassa

Aleksanteri Nevski, Pjotr Stolypin ja Josif Stalin valittiin joulukuussa 2008 ”suurimmiksi venäläisiksi” kansallisessa televisioäänestyksessä. ”Nimi Venäjä” -nimisen ohjelman kolme voittajaa kuvaavat pikemminkin Venäjän valtaapitävien uuden historiapolitiikan kurssin perussuuntauksia kuin tavallisten venäläisten historiakäsityksiä.

■ Historia on joutunut nyky-Venäjällä yhteiskunnallisen huomion keskipisteeksi. Keskustelua maan menneisyydestä käydään lehtien, kirjojen ja internetin sivuilla sekä radio- ja televisio-ohjelmissa. Kirjakauppojen hyllyrivit ovat täynnä historiallista populaarikirjallisuutta. Ilmiö huipentui ”Nimi Venäjä” (*Imja Rossija*) -tv-ohjelmaan,¹ jonka tarkoituksena oli valita Venäjän historian merkittävimmät historialliset hahmot. Ohjelma perustui kansainväliseen formaattiin, joka Suomessa oli nimeltään ”Suuret suomalaiset”.

Lopulliset tulokset saatiin loppuvuodesta 2008. Eniten ääniä sai pyhä ruhtinas Aleksanteri Nevski (1221–63), toiseksi ylsi vuosien 1906–11 pääministeri Pjotr Stolypin ja kolmanneksi sijoittui Josif Stalin. Sosiologien mielestä tulokset eivät kuitenkaan kuvaa kansan todellista mielipidettä sillä äänestys ei ollut yleinen ja tuloksista saatu otos ei ollut edustava.² Tulokset poikkeavat monien samanaikaisten sosiologisten kyselyjen tuloksista, mikä osoittaa, että ainakin osaan niistä oli vaikutettu tarkoituksellisesti. Valtiosta riippumattoman Levada-keskuksen vuoden 2008 mielipidetutkimuksen mukaan Aleksanteri Nevski ja Stolypin eivät edes mahtuneet 25:n joukkoon.³ ”Yhteiskunnallisen mielipiteen säätö” heinäkuussa 2008 suorittaman mielipidetutkimuksen mukaan, Stolypinistä ovat kuulleet ”edes jotakin” ai-

noastaan 73,5 % kaikista venäläisistä, ja Aleksanteri Nevskistä vielä vähemmän, 64,3 % maan asukkaista.⁴

Nämä tiedot antoivat tarkkailijoille perusteita tehdä johtopäätös, että Nimi Venäjä -ohjelman tarkoituksena ei ollut venäläisten historiallisen muistin nykytilan kartoittaminen, vaan päinvastoin: luoda eräänlainen historiallisten suurmiesten panteon. Levada-keskuksen johtavan sosiologin Boris Dubinin mielestä ”näytöksen sisällöllä oli tärkeä valtiollinen ja myyttejä luova luonne.”⁵ Televisiokriitikko Slava Taroššina huomautti: ”Näin mahtava projekti luotiin esitettäväksi valtiollisella kanavalla myös sitä varten, että kansalle olisi mahdollista välittää tiettyjä valtiovallan linjauksia. Televisiotamme on viime aikoina kehoitettu kuuluttamaan valtiopiirien ajatuksia.”⁶ Sosiologi Ljubov Borusjak antoi ohjelmaa käsittelevälle artikkelilleen nimen ”*Nimi Venäjä*” -projekti uutena historian oppikirjana.⁷ Näin asiantuntijat

1. Ohjelman nimi kuulostaa oudolta sekä suomeksi että venäjäksi (”Imja Rossija”, oikea muoto olisi: ”Imja Rossii”, ”Venäjän nimi”). Kieliopillisesti virheellisellä muodolla ohjelman tekijät halusivat kiinnittää huomiota itseensä.

2. Tarkkailijat huomauttavat, että äänestys tehtiin puhelimen ja internetin välityksellä, vaikka osalla väestöstä ei ole puhelinyhteyttä ja vain noin 20 %:lla on pääsy internetiin. Sen lisäksi periaatetta ”yksi mies – yksi ääni” ei noudatettu.

3. Sosiologinen laitos ”Levada-keskus” suoritti viisi kertaa (vuosina 1989, 1994, 1999, 2003 ja 2008) mielipidetutkimuksen ”Kaikkien aikojen ja kansojen merkittävimmät ihmiset Venäjän yhteiskunnallisessa mielipiteessä”. Sen tulokset näyttävät, että venäläisten mielestä tähän ryhmään kuuluvat runoilija Aleksandr Puškin, tsaari Pietari Suuri ja Josif Stalin (<http://www.levada.ru/press/2008090104.html>). Toinen sosiologinen laitos, ”Yhteiskunnallisen mielipiteen säätö” (”Fond obščestvennogo mnenija” – FOM) suoritti samankaltaisen mielipidetutkimuksen heinäkuussa 2008. Sen tarkoituksena oli saada ilmi, millaisia historiallisia hahmoja venäläiset pitävät kaikkein merkittävimpinä. FOM:in kyselyn pohjalta luotiin lista, jossa oli 50 henkilöä; tässä listassa Aleksanteri Nevski sijoittui ainoastaan 20. sijalle, ja Pjotr Stolypin vastaavasti sai 27. sijan. Ensimmäisellä sijalla oli Pietari Suuri, toisella Josif Stalin ja kolmannella Vladimir Lenin (<http://bd.fom.ru/report/map/istd2>).

4. <http://bd.fom.ru/pdf/1etap.pdf>.

5. <http://www.svobodanews.ru/content/transcript/479019.html>

6. *ibid.*

7. Ljubov Borusjak (2008) ”Projekt ”Imja Rossija” kak novyi utšebnik istorii”, *Vestnik obščestvennogo mnenija* 5, 58–66.

viittaavat siihen, että mainitusta projektista tuli nyky-Venäjän valtiiovallan historiapolitiikan instrumentti. Voittajiksi päässeet kolme henkilöä kuvaavat pikemminkin uuden historiapolitiikan kurssin perussuuntauksia kuin todellisia kansansuosikkeja.

Artikkelissani keskityn ohjelmassa nimettyihin voittajiin. Miksi heidät ”määriteltiin” Venäjän historian tärkeimmiksi merkkihenkilöiksi. Aleksanteri Nevskin, Stolypinin ja Stalinin historiallisten roolien käsittely sekä projektissa että muilla Venäjän julkisilla ”areenoilla” antaa mahdollisuuden ymmärtää, millaisista lähteistä nyky-Venäjän valtaapitävät ammentavat historiatulkintojaan ja miten ne rakentuvat.

Venäjän historiapolitiikka Gorbatsšovista Putiniin

Saksalaisperäinen historiapolitiikan käsite viittaa historiallisten myyttien luomiseen ja niiden intensiiviseen käyttöön poliittisessa elämässä. Esimerkkinä venäläisen historiapolitiikan tutkimuksesta mainittakoon Richard S. Wortman, joka tutkii klassisessa teoksessaan *Scenarios of Power* yksityiskohteisesti, miten jokainen Venäjän imperiumin keisareista, alkaen Pietari Suuresta, loi oman kansallisen myytin, johon uskoi itsensä ja jonka mukaan toteutti politiikkansa.⁸

Tuoreimpina esimerkkeinä voidaan mainita viime vuosina harrastettu historiapolitiikka Euroopan kaikissa entisissä sosialistisissa maissa Venäjä mukaan lukien. Puolassa perustettiin vuonna 1998 ”Kansallisen muistin instituutti” (*Instytut narodowej pamięci*), jonka tarkoituksena on tutkia Puolan kansaa vastaan tehtyjä historiallisia rikoksia. Samaa historiallispoliittista linjaa, jonka tarkoituksena on luoda historiallista muistia uhriksi joutuneesta kansasta, nähdään myös Ukrainassa. Viime vuosina Holodomor (”nälkäkuolema”, osa Neuvostoliiton nälänhädästä 1932–33) on kuvattu ukrainalaisten kansanmurhana.⁹ Listaa voitaisiin jatkaa. Historiantutkija Aleksei Miller kutsuu tätä ilmiötä ”postkoloniaaliseksi diskursiksi”.¹⁰

Jos entisissä Neuvostoliiton tai neuvostoblokin maissa historiapolitiikan tärkeim-

pänä suuntauksena on historiallisen muistin muotoilu uhriksi joutuneesta kansasta, niin Venäjän tapaus on erilainen, vaikka sielläkin uhrimotiivi on usein näkyvissä. Postsozialistisessa vaiheessa Venäjän historiapolitiittiset suuntauksukset ovat muuttuneet kahdesti. Perestroikan alusta Jeltsinin kauden loppuun saakka tehtiin Venäjän ja Neuvostoliiton historian täydellinen uudelleenarviointi. Uudet Venäjän historian myytit ikään kuin syrjäyttivät vanhat neuvostomyytit. Koko neuvostoperiodi arvioitiin kielteisesti ja käytännössä siivottiin pois maan virallisesta historiasta. Tästä ilmiöstä puhui vuonna 2008 Memorial -seuran¹¹ hallituksen jäsenen Aleksandr Daniel:

”Jos te muistatte 1990-luvun alun, niin silloin monien Venäjän liberaalipoliitikojen aattellisenä päähaasteena oli, että meidän kuuluu unohtaa mahdollisimman

8. Richard S. Wortman (1995) *Scenarios of Power. Myth and Ceremony in Russian Monarchy. From Peter the Great to the Death of Nicholas I*, Princeton: Princeton University Press; Ibid. (2000) *Scenarios of Power. Myth and Ceremony in Russian Monarchy. From Alexander II to the Abdication of Nicholas II*, Princeton: Princeton University Press.

9. Holodomorista ks. esim.: A. Graziosi (2001) *The Great Famine of 1932–33: Consequences and Implications*, Harvard Ukrainian Studies 3/4, 157–166; S.V. S. Kulchytskyi (2005) *Holod 1932–1933 rr. v Ukraini jak benotsyd*, Kyiv; Johan Dietsch (2006) *Making Sense of Suffering: Holocaust and Holodomor in Ukrainian Historical Culture*, Lund: Department of History, Lund University.

10. Aleksei Millerin haastattelu ”Istorišeskaia politika i ee osobennosti v Polše, na Ukraine i v Rossii” (Historiapolitiikka ja sen erikoisuudet Puolassa, Ukrainassa sekä Venäjällä) aikakauslehdessä *Otšestvennye zapiski* 2008, No 5.

11. Seuran täydellinen nimi on: ”Kansainvälinen valistus-, historia-, hyväntekeväisyys- ja ihmisoikeusseura Memorial”. Seuran luotiin vuonna 1989 ja sen ensimmäisenä puheenjohtajana oli akateemikko Andrei Saharov. Memorialin päätehtävänä on poliittisten vainojen uhrien muiston vaaliminen. Nykyään Memorialilla on kymmeniä osastoja Venäjällä ja IVY-maissa, se harrastaa laajaa tutkimustyötä, luo ja julkaisee uhrien listoja ja terrorin historiikkia. Sitä paitsi Memorial luo omia arkistoja, kirjastoja ja museoita, pystyttää muistomerkkejä terrorin uhreille ja järjestelee muistohautausmaita joukkomurhapaikoille. Memorial tarkkailee uhrien rehabilitointiprosessia. Memorialin osana on ”Ihmisoikeuskeskus Memorial”, joka harrastaa ihmisoikeustoimintaa. Memorialista ks.: <http://www.memo.ru/>, <http://www.memo.ru/about/news.htm>, <http://www.memo.ru/hr/index.htm>.

pian neuvostomenneisyys, unohtaa tuo kauhea, musta aukko. [...] Tämä [liberaalien – M.V.] suhtautuminen neuvostomenneisyyteen palasi meille bumerangina 1990-luvun lopussa ja iski meidän otsaamme”.¹²

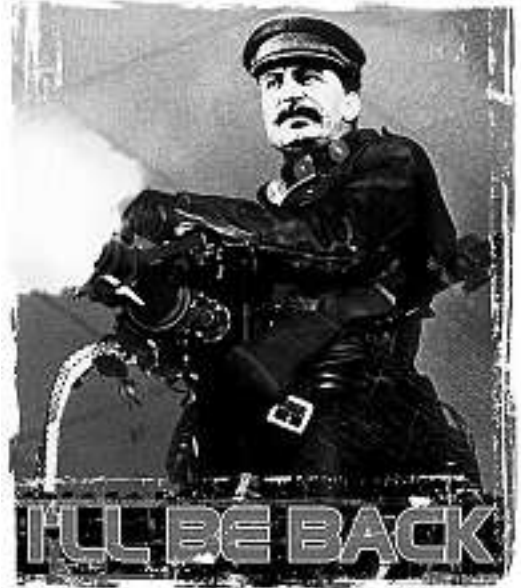
Viimeisessä lauseessa Daniel tarkoitti juuri historiapolitiikan paradigman muutosta, joka tapahtui Venäjällä 2000-luvun alussa. Yksi ensimmäisistä merkeistä muutoksesta tuli silloiselta pääministeriltä Mihail Kasjanovilta,¹³ joka mainitsi vuonna 2001, että nykyiset historian oppikirjat eivät anna riittävän sankarillista kuvaa maan menneisyydestä.¹⁴ Kaksi vuotta myöhemmin Vladimir Putin totesi tapaamisessaan venäläisten historioitsijoiden edustajien kanssa:

”Oppikirjojen täytyy [...] kasvattaa ylpeyttä omasta historiasta, omasta maasta. [...] Aikanaan historioitsijat panostivat kaikkeen negatiiviseen, sillä tehtävänä oli tuhota entinen systeemi. Nykyään meillä on toisenlainen, luova tehtävä.”¹⁵

Kasjanovin ja Putinin puheenvuorot koskivat ennen kaikkea neuvosto- ja perestroikakausien tulkintoja, mutta ne ymmärrettiin laajassa mielessä: maahan piti luoda uusi historiallinen mytologia, joka antaisi venäläisille mahdollisuuden olla ylpeitä menneisyydestään. Tämän uuden historiapolitiikan sivutuotteena on tapahtunut myös Josif Stalinin ja stalinismin rehabilitointi.

Stalinin paluu

Stalinin rehabilitointi näkyy nyky-Venäjällä joka puolella. Arvovaltaisissakin kirjakaupoissa myydään kymmenittäin Stalinia ja stalinismia käsitteleviä julkaisuja, televisiossa näytetään jatkuvasti elokuvia tai ohjelmia, joissa hänet ainakin mainitaan. Tunnettu sosiologi ja kriitikko Daniil Dondurei muistuttaa artikkelissaan, että Stalinin suosio on kasvanut viimeisen 20 vuoden aikana yli nelinkertaiseksi: jos vuonna 1988 häntä arvioi myönteisesti 12 % maan asukkaista, niin nyt luku on 51–57 %. Kriitikon mielestä, Stalinin suosiota pönkittää televisio, joka teki hänestä mediapersoonan.¹⁶

Ironinen juliste, joka viestittää Stalinin paluusta. Internet-foorumista discussiya.com
http://discussiya.com/wp-content/uploads/2008/10/be_back.jpg

Memorial -seuran puheenjohtaja Arseni Roginski on osuvasti kuvannut Stalinin rehabilitointiin liittyvää ilmiötä. Vallan pitäjät eivät ole niinkään pyrkineet Stalinin henkilön rehabilitointiin, vaan ”pyrkineet tarjoamaan kansalaisille idean suuresta maasta, joka on kaikkina aikoina mahtava ja selviytyy kunnialla kaikista koettelemuksista. Venäjän johto tarvitsi väestön yhdistämiseksi, auktoriteettinsa elvyttämiseksi ja oman ”vertikaalinsa” vahvistamiseksi onnellisen ja kunniaakaan menneisyyden kuvan. Huolimatta tällaisista tarkoituspäristä, uudelleen ilmestyneen suurvallan panoraaman taustalle on noussut suuren johtajan viiksekäs

12. Danielin puheen täydellinen videointi: http://www.polit.ru/dossie/2008/04/24/15_12.html. Lyhyt pikakirjoite: <http://www.polit.ru/analytics/2008/04/24/istpamat.html>.

13. Nykyään Mihail Kasjanov on oppositiopoliitikko ja Putinin hallinnon arvostelija. Ks. http://fi.wikipedia.org/wiki/Mihail_Kasjanov.

14. Nikita Sokolov *Vek surka ili Kratkaja istorija kolovraštšeni ja rossiiskih utšebnikov istorii*. <http://www.polit.ru/analytics/2008/10/15/history.html>.

15. <http://www.newsru.com/russia/27nov2003/pres.html>.

16. Daniil Dondurei ”Telebossov zritel ne interesujut”, *Novaja gazeta* 26.12.2008, tai: http://antrakt.ng.ru/tv/2008-12-26/14_dondurey.html.

profili – tänään, kuten aikaisemminkin, 'vihollisten piirittämänä'. Tämä tulos oli väistämätön ja looginen."¹⁷

Stalinin ja stalinismin rehabilitoinnin prosessi näkyy kaikkein selkeimmin viime aikoina käydyssä keskustelussa historian oppikirjojen uudelleenkirjoituksesta. Presidentin hallinnon tilauksesta vuonna 2007 julkaistiin opettajille tarkoitettu Venäjän historian vuosien 1945–2006 oppikirja.¹⁸ Kirja joutui heti voimakkaan kritiikin kohteeksi, ennen kaikkea Stalinin ja stalinismin puolustamisen takia.¹⁹ Tekijöiden mukaan²⁰ Stalin oli "tehokas johtaja", joka teki virheitä (mm. repressiot ja puhdistukset), mutta jonka hallintokauden tulokset olivat pääosin myönteisiä. Stalinin toteuttama tiukka sentralisaatio ja hänen hallinnollinen tyylinsä olivat kirjan tekijöiden mielestä Venäjän valtion evoluutioon liittyneiden epäedullisten olosuhteitten välttämätön seuraus. Neuvostoliitto oli "piirretty linnoitus", ja Stalinin oli pakko hallita ankarasti. Oppikirjan tekijät väittävät epäsuorasti, että Venäjää ei voi hallita muulla tavalla.

Eräässä oppikirjaa käsittelevässä artikkelissa mainitaan, että tekijät saivat karkean historiografisen ohjeistuksen suoraan Kremlistä:

"Stalin on hyvä (keskitti kaiken valtiotavallan yhdelle johtajalle eli pystytti vallan vertikaalin, mutta yksityisomaisuus puuttui); Hruštšov on huono (heikensi vallan vertikaalia); Brežnev on hyvä samoista syistä kuin Stalin; Gorbatšov ja Jeltsin ovat huonoja (hajottivat valtion, kuitenkin Jeltsinin aikana syntyi yksityisomaisuus); Putin on paras hallintomies (*upravljenets*), vahvisti vallan vertikaalin ja yksityisomaisuuden."²¹

Tällaisen "poliittisen tilauksen" seurauksena oppikirjaan tuli erikoinen luku "Suvereeni demokratia",²² joka on omistettu Putinin aikakaudelle ja on täynnä kehuja ja ylistyksiä. Luku selittää miksi nimenomaan Stalinin hallintokautta arvioidaan kirjassa niin myönteisesti. Putinin kauden kaikkein tärkeimpinä saavutuksina pidetään valtion mahdin elvyttämistä ja Venäjän paluuta "Euroopan

suurimpien kansakuntien" joukkoon. Putin toteuttaa Venäjän taloudellisen modernisaation ja moraalisen itsenäistyksen tehtäviä. Putin palautti Venäjän historiaan jatkuvuuden. "Radikaalien muutosten ajanjakson jälkeen saapuu tietoisuus jatkuvuudesta Venäjän historiassa, jonka erottamattomana osana on neuvostokausi", tekijät väittävät.²³

Vahvasta yhteiskunnallisesta kritiikistä²⁴ huolimatta valtaapitävät hyväksyivät oppikirjan. Kirjan esittelytilaisuuteen (2007) saapuivat Kremlin pääideologit, presidentin hallinnon varajohtaja Vladislav Surkov ja tunnetut valtaa edustavat politologit.²⁵ Presidentti Vladimir Putinin pitämässä puheessa historian ja yhteiskuntatiedon opettajien edustajille todettiin, että – onneksi – tämä uusi oppikirja tulee pian käyttöön.²⁶ Tapamisen jälkeen opettajille osoitetun oppikir-

17. <http://www.polit.ru/institutes/2008/12/11/memory.htm>.

18. A.V. Filippov (2007) *Novejšaja istorija Rossii 1945–2006gg*. Kniga dlja učitelja, Moskva: Prosveštšenie. Teos löytyy myös internetissä: <http://www.prosv.ru/umk/istoriya/index.html>.

19. Kirjassa on erikoinen luku "Kiistat Stalinin roolista historiassa", jossa ensiksi esitetään kaksi vastakkaisista mielipidettä Stalinista, ja sitten johdonmukaisesti osoitetaan, että Stalin hallitsi armottomasti, koska ainoastaan näin oli mahdollista toteuttaa modernisaatio ja puolustaa maata ulkomaalaisia hyökkääjiä vastaan.

20. Itse asiassa oppikirjan kirjoitti Filippovin johdolla tutkijoiden ryhmä, joka koostuu kuudesta henkilöstä.

21. Anna Katšurovskaja (2007) 'Istoritšeski pripadok', *Kommersant-Vlast* 731, tai: <http://www.kommersant.ru/doc-y.aspx?DocsID=782464>.

22. <http://www.prosv.ru/umk/istoriya/6.html>. Termiä ehdotti vuonna 2006 presidentin hallinnon varajohtaja Vladislav Surkov, jota pidetään Kremlin pääideologina.

23. <http://www.prosv.ru/umk/istoriya/6.html#n6>.

24. Muutamia monista kriittisistä artikkeleista: Mihail Borisov (2007) "My vas nautšim Rodinu ljubit", *Otetšestvennyje zapiski* 4, tai <http://www.strana-oz.ru/?numid=38&article=1530>; Sokolov: *Vek surka...* (ks. alav. 12); Valeri Senderov (2008) 'Tjažba o tsene katastrofy', *Znamja* 11, 164–174, tai: <http://magazines.russ.ru/znamia/2008/11/se16-pr.html>; Anatoli Bernštein (2007) "Istorija na pjat s minusom", *Vremja novostei* 194, tai <http://www.vremya.ru/2007/194/13/189789.html>.

25. Gleb Pavlovski, Valeri Fjodorov ja Sergei Markov.

26. Selonteko Putinin puheesta ks.: http://www.kremlin.ru/appears/2007/06/21/1702_type63376type63381type82634_135323.shtml. Kesällä 2007 Duumas- hyväksyttiin korjaukset koulutuslakiin, joiden mukaan 1.9.2007 alkaen opettajat veloitettiin opettamaan vain ministeriössä hyväksytyjen oppikirjojen mukaan (Lain korjauksia ks.: <http://base.garant.ru/12154779.htm>)

jan pohjalta kirjoitettiin ja julkaistiin koulu-
laisille osoitettu vastaava teos, jonka ope-
tusministeriö hyväksyi joulukuussa 2007.²⁷

Jos edellä mainituissa oppikirjoissa Stali-
nin rehabilitointi oli verhottu, niin vuonna
2008 ilmestyneessä Venäjän vuosien 1900–
45 historian oppikirjassa sekä opettajille
tarkoitettussa aputeoksessa stalinismia puo-
lustetaan avoimesti.²⁸ Tekijä, Aleksandr Da-
nilov, väittää, että terrorin syynä oli Stalinin
pelko maassa nousevasta vastarinnasta. Lu-
kijan annetaan ymmärtää, ettei Stalinilla
ollut vaihtoehtoa: hänen piti muuttaa maa
teolliseksi yhteiskunnaksi, säilyttää systeemi
ja valmistautua sotaan. Stalinin rikosten mit-
takaavaa vähätellään ja tekijä vakuuttaa,
että ”suuri terrori loppui heti kun Stalin sai
selville, että yhteiskunnan ’monoliittinen
malli’ oli toteutettu” eli kesällä 1938. Teki-
jän tulkinta antaa mahdollisuuden jättää
terrorin ”ulkopuolelle” pitkät periodit en-
nen vuotta 1937 ja vuoden 1938 jälkeen.
Terrorin uhrienkin määrä supistuu moni-
kymmenkertaisesti. Tekijän mielestä uhrei-
hin täytyy laskea ainoastaan teloitetut hen-
kilöt (vuosina 1937–38 tähän ryhmään kuu-
lui 681 692 henkeä; samana aikana tuomitiin
poliittisista syistä yhteensä 1 344 923
henkeä). Kuitenkin koko stalinismin aikana,
Memorialin laskelmien mukaan, oli uhrien
määrä vähintään 25 000 000.²⁹ Danilovin
”matematiikka” tekee terrorin mittakaavan
minimaaliseksi ja siirtää koko tämän kau-
heuden sivuseikaksi venäläisten historialli-
sessa muistissa.³⁰

Valtaapitävien historiantulkintojen an-
alyysi selittää, miksi Stalinin hahmon paluu
historialliseen muistiin on nyky-Venäjällä
käynyt niin tärkeäksi. Ensisijaisesti, maan
valtiovalta pyrkii näyttämään Venäjän his-
torian yhtenäisenä ja jatkuvana prosessina,
ja vastaavasti itsensä tämän prosessin täysi-
arvoisena jatkajana. Perestroikan ja Jeltsinin
aikana Stalinin terrori oli ankaran kritiikin
kohteena, jonka seurauksena koko neuvos-
toaikakaudesta tuli eräänlainen ”musta auk-
ko”. Nyky-Venäjän valtaapitävät pyrkivät
”täyttämään” tämän aukon ja rakentamaan
sen päälle sillan tsaarien ja nykyisen aika-
kauden välille.

Toinen syy on, että stalinismin ihannoin-

ti on vahvasti sidottu voittoon Suuressa
Isänmaallisessa sodassa. Sosiologisten tut-
kimusten mukaan Suuri Isänmaallinen sota
on edelleenkin venäläisten mielissä maan
historian tärkein tapahtuma.³¹ Putinin aika-
na muisto sodasta sai ”uuden hengen”, voi-
tosta tehtiin Venäjän historiallisen muistin
keskipiste, ja Stalinia pidetään tässä dis-
kurssissa voiton arkkitehtina.³² Suuren voi-
ton mytologia huipentui poikkeustilaminis-
teri Sergei Šoigun äskettäiseen ehdotukseen
rankaista niitä, jotka kiistävät Neuvostoliit-
ton voiton Suuressa Isänmaallisessa sodas-
sa.³³ Tähän liittyy myös presidentti Dmitri
Medvedevin toukokuussa 2009 nimittämä
historiakomissio, jonka tehtävänä on ”tais-
tella Venäjän etujen vastaista historian vää-
ristelyä vastaan”. Vääristelyillä tarkoitetaan
ennen kaikkea toisen maailmansodan his-
torian kriittisiä tulkintoja.³⁴

27. <http://mon.gov.ru/dok/prik/4371/>

28. A. A. Danilov (2008) *Istoriija Rossii. 1900–1945gg. 11 klass. Metoditšeskoje posobje*, Moskva: Prosveštšenie.

29. Ks. Arseni Roginskin haastattelu: http://www.polit.ru/analytics/2009/01/21/finam_roginsky.html. Tämä luku koostuu seuraavista osista: Koko terrorin aikana syyttömästi tuomittuja oli suunnilleen 4,5–5,5 miljoonaa (lopullista lukua ei tiedetä). Sen lisäksi terrorin uhrien ryhmään kuuluu suunnilleen 7 miljoonaa eri kansojen edustajaa, jotka karkotettiin omilta alueiltaan; muutamia miljoonia, jotka tuomittiin työstä myöhästymisestä; monta miljoonaa kansalaisyhteiskunnastaan riisitettyjä sekä karkotettuja talonpoikia (ns. *kulakit*) jne. Luku on likimääräinen dokumentilähteiden puuttumisen tai suljettuna pitämisen takia.

30. Danilovin tekemä oppikirja tekee muitakin ”tieteellisiä löytöjä”: esimerkiksi Puolan itäosan valloittamista syyskuussa 1939 tekijä kutsuu ”Isänmaan osan vapauttamiseksi” ja muistuttaa, että Puola oli silloin Neuvostoliitolle kaikkein vihamielisin valtio.

31. Ks. esimerkiksi: Lev Gudkov (2005) ”Pamjat” o voine i massovaja identitšnost rossijan”, *Neprikosnovennyi zapas* 2–3, tai: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/gu5.html>.

32. Lev Gudkov (ks. ed. alaviite) huomauttaa, että Putinin kaudella Suuren voiton rooli yhteiskunnallisessa tietoisuudessa kasvoi melkein kaksinkertaisesti. Jos vuonna 1996 kysymykseen: ”Mikä tapahtuma meidän historiaamme herättää Teissä henkilökohtaisesti kaikkein suurinta ylpeyttä?” vastasi 44 %, että tämä on Suuri voitto, niin vuonna 2003 saman vastauksen antoi jo 87 % vastanneista. Gudkovan mielestä tämä on tosiasia ”postsovetjet-yhteiskunnan kansallisen itsetunnon ainoa positiivinen tukipiste”.

33. Šoigu teki tämän ehdotuksen 24. helmikuuta 2009 tapaamisessa sotaveteraanien kanssa.

34. Ks. esimerkiksi: Sirke Mäkinen (2009) ”Viekö historiakomissio Venäjän taas neuvostoaajan käytäntöi-

Koko Venäjän suurvaltahiistoriassa Stalin oli kaikkein johdonmukaisin isolationismin toteuttaja. Nimenomaan hänen aikakauteen Neuvostoliitto muuttui maailmanvaltakunnan kuvitellusta tai todellisesta keskuksesta ”piiritetyksi linnoitukseksi”, mikä antoi varman mahdollisuuden mobilisoida kansaa vallan päämääriä varten. Putinin valtakaudella käytetään samanlaisia keinoja kehittämällä yhteiskunnallista epäluottamusta länttä kohti. Tunnettu venäläinen sosiologi, M. K. Gorškov luonnehtii venäläisiä ”maltillisiksi isolationisteiksi”.³⁵

Uusstalinistisessa mytologiassa korostetaan suurvaltamenneisyyttä. Edellä mainituissa oppikirjoissa puhutaan siitä, että ”nimenomaan hänen [Stalinin – M.V.] hallintonsa aikana maan territoria laajennettiin ja se ulottui Venäjän imperiumin rajoille (jossain se myös jopa ylitti ne).”³⁶ Nyky-Venäjän valtaapitävien keskuudessa muisto Venäjän aiemmasta suurvalta-asemasta on kasvamassa. Putin, kuten tunnettua, nimitti Neuvostoliiton romahdusta ”20. vuosisadan suurimmaksi geopoliittiseksi katastrofiksi.”³⁷

Nyky-Venäjän valtiovalta on jyrkästi valtakunnallisuutta vastaan. Siitä syystä Leniniä ei ole samassa mitassa rehabilitoitu kuin Stalinia Jeltsinin kauden jälkeen. Stalin päinvastoin on stabiliteetin, pysyvyyden sekä maan mahdin symboli. Stalinin positiivinen piirre nykyisten valtapiirien mielestä on se, että hän korvasi Leninin ajan internationalistiset ideat laajalti venäläisellä kansallisella idealla. Nykyaikana Venäjällä kehittynyt venäläinen nationalismi saa ideologista inspiraatiota sekä Nikolai II:n että Stalinin aikakaudesta.

Stalinin pahaenteisen hahmon palauttamiselle historialliseen muistiin on monenlaisia selityksiä. Tilanne ei kuitenkaan ole vakiintunut, vaan viime aikoina antistalinistit ovat tehneet monia yrityksiä torjua Stalinin kasvavaa vaikutusta.³⁸ Vallanpitäjät ovat yrittäneet ottaa sivistyneistön protestin huomioon. Esimerkiksi 30. lokakuuta 2007, poliittisten repressioiden uhrien muistopäivänä, presidentti Vladimir Putin ja patriarkka Aleksei kävivät nk. Butovon ampumakentällä, joka stalinismin aikana oli yksi monis-

ta repressioiden uhrien teloituspaikoista.³⁹ Ambivalentti suhtautuminen Stalinin hahmoon näkyi hyvin Nimi Venäjä -projektin äänestyksen kulussa: Stalinin nousu heinäkuussa 2008 äänestyksen kärkeen aiheutti skandaalin ja pelkoa yhteiskunnallisesta kahtiajaosta. *Argumenty i fakty* (”Argumentteja ja faktoja”) kirjoitti: ”On olemassa uhka, että kilpailu loppuu skandaalina.”⁴⁰ Äänestyksen sääntöjä muutettiin, ja syyskuun alussa Stalin putosi 12. sijalle. Kuitenkin projektin viimeisessä vaiheessa järjestäjien ponnistuksista huolimatta Stalin marssi eteenpäin ja pääsi kolmannelle sijalle. Näin valtaapitävien viimevuotisissa yrityksissä luoda ”Suuren Neuvostoimperiumin” myyttiä on päädytty Josif Stalinin palauttamiseen venäläisten historiallisen muistin eturiville.

Pjotr Stolypin – Solženitsynin luoma myytti

Jos Stalin pääsi Nimi Venäjä -ohjelman finalistiryhmään miltei vasten järjestäjien tahtoa, niin voidaan sanoa, että Stolypin ajettiin läpi. Ensimmäisen äänestyksen tuloksien mukaan heinäkuussa 2008 Stolypin sijoittui 27. sijalle, toisessa vaiheessa syyskuun alussa häntä ”autettiin” pääsemään kahdentoista henkilön loppukilpailuun (9. sija). Stolypin-

hin?”, *Helsingin Sanomat* 27.6., tai: <http://www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Viek%C3%B6+historiakomissio+Ven%C3%A4%C3%A4n+taas+neuvostoajan+k%C3%A4yt%C3%A4nt%C3%B6ihin/1135247223699>

35. Venäjän Tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsenen M.K. Gorškovin haastattelu, *Rossiiskaja gazeta* 5.3.2008. Tutkimustulokset, ks.: http://www.isras.ru/analytical-report_Ident.html.

36. Väite ei pidä paikkaansa, koska Neuvostoliittoon eivät edes koskaan kuuluneet Suomi ja Puola, vaikka eräitä Japaniin kuuluneita saaria todella liitettiin siihen.

37. Putin lausui tämän fraasin huhtikuussa 2005 luksiassa kirjelmäänsä federaatiokokoukselle: http://www.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372_type63374type82634_87049.shtml.

38. Yksi suurimmista viime aikojen tapahtumista oli kansainvälinen konferenssi ”Stalinismin historia. Lopputulokset ja tutkimuksen ongelmat”, joka pidettiin Moskovassa 5.–7.12. 2008. Merkittävää on, että valtio ei osallistunut konferenssin rahoitukseen. Se rahoitettiin kokonaan Boris Jeltsinin säätiön varoilla. Konferenssista ks.: <http://www.rosspen.su/ru/links/>.

39. Butovon ampumakentällä elokuusta 1937 lokakuuhun 1938 teloitettiin 20 700 henkilöä, ks. <http://www.regnum.ru/news/907183.html>.

40. <http://www.aif.ru/society/news/22718>.

Nikita Mihalkov (keskellä) esittelee Pjotr Stolypinin muotokuva.
<http://masalygin.ru/i/Photo/Vstrechi/Nikita-MIHALKOV-s-portretom.jpg>

niä auttoi menestykseen kolmannella kieroksella (toinen sija) hänen esittelijänsä, lahjakkaan näyttelijä Nikita Mihalkovin innostusta herättänyt puhe.⁴¹ Mihalkov on Venäjällä kuuluisa henkilö, näyttelijä, elokuvaohjaaja sekä erittäin aktiivinen yhteiskunnallinen vaikuttaja⁴² ja Vladimir Putinin suosikki.⁴³ Voi epärommasti sanoa, että Stolypinin kuvauksessaan Mihalkov toimi vallan äänitorvena. Puheessaan hän teki Nikolai II:n ajan kyvykkästä ja tarmokkaasta virkamiehestä eepin hahmon, henkilön, joka yksin olisi voinut muuttaa koko Venäjän historiaa.

”Jos Stolypin olisi jatkanut uudistuksiaan 15 vuoden ajan”, lausui Mihalkov, ”ei olisi vallankumousta, ei kansalaissotaa eikä toista maailmansotaa ... Venäjä olisi valtava, mahtava, hyvin itsevarma imperiumi.”⁴⁴

Hänen tulkintansa mukaan Stolypin aloitti uudistukset, joiden tarkoituksena oli jatkaa Venäjän perinnettä mullistamatta maata ja näin säilyttää venäläisyyden perusydin. Mihalkovin mielestä Stolypin pyrki kehittä-

mään maata koskematta sen kipupisteisiin. Olisivatko Stolypinin uudistukset olleet elinkelpoisia (monien asiantuntijoiden mielestä eivät olleet ja Stolypinin uudistukset epäonnistuivat vielä hänen elinaikanaan⁴⁵) on eri kysymys, mutta tämä jätettiin hu-

41. <http://unian.net/rus/news/news-286616.html>.

42. Mihalkov on mm. elokuva-alan työntekijöiden liiton puheenjohtaja (vuodesta 2002). Joulukuussa 2008 häntä ei valittu uudestaan, mutta hänen liittolaisineen onnistui kumota tämä päätös valituksella oikeuteen.

43. Vuonna 2007 Mihalkov loi ylistävän dokumenttifilmin Putinista (omistettu hänen 55-vuotisjuhlalleen, näytettiin televisiokanavalla ”Venäjä” uutisohjelmassa 7.10.2007). Dokumentissa Mihalkov mm. korosti omia ystävyysuhteitaan Putinin kanssa. Hän oli myös yksi neljästä Putinille osoitetun kirjeen tekijöistä, jossa Putinia pyydyttiin kaikkien Venäjän taiteilijoiden puolesta jatkamaan kolmannelle presidentinkaudelle. Osa taiteilijoista ilmaisi julkisen protestinsa. Yhdessä haastatteluista Mihalkov sanoi suoraan: ”Jumala lähetti meille Putinin”. (<http://unian.net/rus/news/news-286616.html>).

44. <http://community.livejournal.com/historyfakts/112530.html>.

45. Ks. esim.: Abraham Ascher (2001) *P.A. Stolypin. The Search for Stability in Late Imperial Russia*, Stanford, Calif: Stanford University Press; A. Ja. Avreh (1991) *P.A. Stolypin i sudby reform v Rossii*, Moskva: Politizdat; V.S. Djakin (2002) *Byl li šans u Stolypina? Sbornik statei*, Sankt-Petersburg: LISS.

mioimatta. Puheensa lopussa Mihalkov väitti, että nykyäänkin Venäjällä on edessään aivan samanlaisia ongelmia kuin Stolypinin aikana. Näin hän viittasi Putinin historialliseen rooliin: Putin peri Stolypinin tavoin rappiolle viedyn maan, ja samoin hän nostaa sen ylös kuilusta.⁴⁶

Ajatus Stolypinistä suurena uudistajana ja monarkistisen imperiumin tukena ei ole Venäjällä uusi. Stolypinin maineen nosto alkoi jo 1990-luvulla, kun konservatiivit alkoivat etsiä Venäjän historiassa liberalismille vaihtoehtoista ihanteellista kehitysmallia. Kukaan Stolypinista vaikuttivat jo silloin ennen kaikkea Aleksandr Solženitsynin teokset. Solženitsynin kuvaa Stolypinistä on kuvattu haltioituneeksi, Solženitsyn loi todellisen Stolypinin ”henkilökultin”.⁴⁷ ”Kerran elämässään”, huomautti kirjailija, ”Nikolai päättyi valinnassaan ei mitättömyyteen, kuten tavallisesti, vaan suureen henkilöön. Tämä suuri henkilö nosti sekä Venäjän että dynastian ja tsaarin kaaoksesta.”⁴⁸

Solženitsyniä innoittivat ennen kaikkea Stolypinin teot vallankumouksen 1905–07 kovaotteiseksi kukistamiseksi ja yksityistilojen luomiseksi talonpojille. Solženitsyn luo Stolypinistä urhoollisen hahmon, joka taisteli yksin, antamatta periksi duuman ylivoiman edessä. Duuma oli Solženitsynin silmissä hänen inhoamansa liberaalin sivistyneistön ilmentymä. Hänen käsityksensä mukaan Venäjän satavuotinen vapautusliike (dekabristeista alkaen) ”pilasi koko Venäjän”. Liberaali sivistyneistö on hänen mielestä syyllinen sekä helmikuun että loka-kuun vallankumoukseen (”intelligentsia heitti pois kansallisen tietoisuuden”⁴⁹).

Juuri kielteinen suhtautuminen Venäjän kehityksen liberaaliin vaihtoehtoon tekee Solženitsynin luomasta Stolypinin kuvasta tärkeän historiapolitiittisesta näkökulmasta. Se antaa pohjan teorialle, jonka mukaan poliittinen liberalismi ei sovi Venäjälle. Solženitsynin konservatiivinen ja ortodoksis-nationalistinen maailmankatsomus, joka henkilöityi Stolypinin hahmossa, on muutenkin sopiva Kremlin ideologeille, jotka pyrkivät perustamaan uuden ”venäläisen ideansa” konservatismiin, ortodoksisuuden, suurvalta-aseman ja venäläisen nationalis-

min varaan. Stolypin sopii noihin tarkoituksiin täydellisesti: hän pyrki säilyttämään imperiumin ja samalla antamaan sille venäläiset kansalliset kasvot, hän yritti syventää maan kapitalismia, mutta samalla säilyttää sen feodaaliset piirteet. Stolypinin toiminnan ristiriitaisuus vei hänet eristyksiin, sillä taantumuksellinen tsaari oli jo ennen hänen murhaansa valmis erottamaan hänet, ja liberaali oppositio oli jyrkästi häntä vastaan. Historiallisella Stolypinillä ei ollut tulevaisuutta, mutta meidän ajallemme luodulla Stolypinin myytillä on luultavasti edessään loistava tulevaisuus: se kuvastaa vallan unelmia maan ”hyvästä menneisyydestä”, Mihalkovin piirtämästä ”valtavasta, mahtavasta, hyvin itsevarmasta imperiumista”. Maa olisi sellainen, kuten Nikolai II:n aikana, mutta parempi.

Pyhä Aleksanteri Nevski, eurasianismin ikoni

Aleksanteri Nevskin nopea nousu Venäjän historian panteonin johtoon oli odottamaton mutta ymmärrettävä ilmiö. Sosiologi Ljubov Borusjak kirjoitti:

”Johtohenkilön valintaan [...] ryhdyttiin hyvin vakavasti – kyseessä on toki valtakunnallisesti merkittävä asia. Haluttiin, että tämä olisi menneiden aikojen sankari (Venäjä – vanhan ja maineikkaan historian maa), jossa yhtyisi valtiollinen merkittävyys, sotilaalliset uroteot ja kirkollisuus.”⁵⁰

46. Tämän ajatuksen Putinin valtavasta historiallisesta roolista maan elvyttäjänä esitti Mihalkov dokumentissaan Putinista (ks. alaviite 43).

47. Semyon Reznik (2001) 'Russian Icon through Western Lens', *The Washington Times* 23.9. Artikkelin oli Daniel J. Mahoney'n kirjan "Aleksandr Solženitsyn: The Ascent from Ideology" (Lenham, Md. Oxford 2001) arvostelu ja se antoi sysäyksen keskustelulle Solženitsynin historiafilosofiasta. Ks. Eve Thompson (2001) 'Solženitsyn's unfortunate flaw – imperialism', *The Washington Times* 27.9. ja Stepan Solženitsyn (2001) 'Defending Solženitsyn', *The Washington Times* 28.9.

48. <http://www.rg.ru/solzhenicyn.html>.

49. Aleksandr Solženitsyn (2007) *Sobranije sošimenii v 30-ti tomah. Krasnoje koleso. Avgust tšetyrnadsatogo X*, Moskva: izdatelskii dom "Vremja", tai: http://koleso.by.ru/1/1_65_1.htm.

50. <http://www.polit.ru/analytics/2008/10/13/nameofrussia.html>.

Borusjakin mielestä mainitut vaatimukset täytti nimenomaan ruhtinas Aleksanteri Nevski. Pyhän Aleksanterin ”ansiolistassa” kuitenkin sekä valtiollinen merkittävyys että sotilaalliset uroteot ovat horjuvalla pohjalla. Ruhtinas Aleksanteri Jaroslavitš hallitsi vuorotellen eräissä venäläisissä ruhtinaskunnissa pirstoutuneisuuden aikana, eli silloin, kun yhtenäistä Venäjän valtiota ei vielä ollut olemassa.⁵¹ Hän ei ollut maan yhdistäjä, vaan päinvastoin yhdessä mongolien kanssa kuritti julmasti muita varhaisvenäläisiä ruhtinaskuntia. Aleksanterin rooli tulevan Venäjän valtion rakentamisessa ja vahvistamisessa on vähintään kyseenalainen. Hänen sotilaallisten urotekojensa merkitys on myös epävarma. Tutkijoiden parissa ei ole yksimielisyyttä siitä, miten merkittäviä Venäjän historialle olivat hänen voittamansa (pyhimyselämäkerran mukaan huipputärkeät) taistelut Nevalla Ruotsin armeijaa vastaan vuonna 1240 ja Peipsijärvellä Saksalaista ritarikuntaa vastaan vuonna 1242.⁵²

Herää kysymys, miksi kuitenkin nimenomaan Pyhä Aleksanteri ”ohitti” monia parempia ehdokkaita, miksi nimenomaan hänet ”määriteltiin” kaikkein suurimmaksi venäläiseksi? Nähdäkseni syitä on kolme: Aleksanteria pidetään menestyksekkäänä taistelijana länttä vastaan,⁵³ hän on pyhimys, joka kanonisoitiin jo Iivana Julman aikana; ja Aleksanteri Nevskin ”uuden ajan” myytti, jonka mukaan nykyvenäläiset käsittävät hänen hahmonsaa, luotiin Stalinin aikana ja se on tiiviisti sidottu voittoon Suuressa Isänmaallisessa sodassa.⁵⁴ Aleksanteri Nevskin historiallinen merkitys kasvoi Venäjän historian eri vaiheissa; Iivana Julman, Pietari Suuren sekä Stalinin kausina, ja joka kerta hänen roolinsa maan pelastajana läntiseltä ekspansiolta ja ortodoksisen uskon suojelijana kasvoi ja selkiytyi.⁵⁵ Stalinin aikana Sergei Eizenstein loi kulttielokuvan *Aleksanteri Nevski* (1938), joka teki hänestä eepisen sankarin korostaen hänen uskollisuuttaan kotimaalleen. Suuren Isänmaallisen sodan alkaessa elokuvaa esitettiin laajalti ja sen luojat saivat Stalinin palkinnon. Vuonna 1942 perustettiin Aleksanteri Nevskin kunniamerkki. Kun vuonna 1943 Stalin kääntyi ortodoksisen kirkon puoleen ja

Aleksanteri Nevski-elokuvan (1938) juliste. Ohjaaja: Sergei Eisenstein.

<http://89.28.40.75/video/nevsky.jpg>

51. Varhaiskeskiaikaista Kiovan Rus'in valtiota ei voida katsoa yhtenäiseksi Venäjän valtioksi.

52. Ks. esim.: Igor Danilevski (2004) 'Ledovoje po-boištše: smena obraza', *Otšestvennyje zapiski* 5; ibid (2005): 'Aleksandr Nevski: paradoksy istoričeskoi pamjati', teoksessa L.P. Repina (toim.) *Tsep vremjon': problemy istoričeskogo soznanija*, Moskva: institut Vseobštšei istorii RAN, 119–132.

53. Mielenkiintoisen Mari Mäki-Petäyksen artikkelin mukaan Aleksanteri Nevskiä pidettiin Iivana Julman aikana myös pyhänä suojelijana taisteluissa itää vastaan, mutta nykyaikana tätä pyhimyksen ”roolia” ei pidetä tärkeänä (ks. Mari Mäki-Petäys (2002) 'Aleksanteri Nevski idän ja lännen välissä', teoksessa *Faravid*. Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja XXVI. Jyväskylä: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys 69–91).

54. Ks. tästä esim. Mari Isoaho (2006) *The Image of Aleksander Nevskiy in Medieval Russia. Warrior and Saint*, Leiden: Brill.

55. Ks. esim.: Mari Mäki-Petäys (2002) 'Warrior and Saint. The Changing Image of Aleksander Nevsky as an Aspect of Russian Imperial Identity', teoksessa. Chris J. Chulos ja Johannes Remy (toim.) *Imperial and National Identities in Pre-revolutionary, Soviet, and Post-Soviet Russia*. Helsinki: SKS; Frithjof Benjamin Schenk (2004) *Aleksandr Nevskij: Heiliger – Fürst – Nationalheld. Eine Erinnerungsfigur im russischen kulturellen Gedächtnis (1263–2000)*, Köln: Böhlau.

mahdollisti jälleen uuden patriarkan valinnan, kirkon keräämillä rahoilla rakennettiin lentolaivue joka sai Aleksanteri Nevskin nimen. Näin Pyhän Aleksanterin myyttiin syntyi tärkeä sivujuonne: siitä tuli ortodoksisen kirkon ja valtiovallan suhteiden vahvistamisen merkki.

Ei siis ole ihme, että Aleksanterin esittelijänä Nimi Venäjä -ohjelmassa toimi metropoliitta Kirill, joka valittiin Venäjän patriarkaksi helmikuussa 2009. Yksi tärkeimmistä metropoliitan tunteikkaan puheen painopisteistä oli, että Aleksanteri Nevski ymmärsi tarkkaan, että nimenomaan Länsi eikä Itä (Mongolivaltio) oli vaara koko Venäjän sivilisaatiota kohtaan.⁵⁶ Mongolit halusivat venäläisiltä rahaa eivätkä sieluja, eivätkä he siis uhanneet kansallista identiteettiä. Mutta ”jos Aleksanteri ei olisi pysäyttänyt kalpaveljien hyökkäystä, ei olisi Venäjää.”⁵⁷

Metropoliitta Kirill korosti myös, että Aleksanteri oli pyhä henkilö, sillä hän voitti pienen sotajoukkonsa kanssa ainoastaan ihmeen ansiosta (ennen taistelua hän rukouli Novgorodin Pyhän Sofian kirkossa). ”Jospa Venäjän valtiat Aleksanteri Nevskin jälkeen olisivat olleet pyhiä ihmisiä! Millaista silloin olisikaan meidän historiamme!” lausui metropoliitta.

Kirillin mielestä Aleksanteri oli huipputaitava poliitikko: oveluudellaan hän irrotti Kul-taisen Ordan mongoli-imperiumista (*Velikaja Step*”, Suuri Aro”) ja näin loi ”suojavallin” Venäjälle. Orda samalla omaksui venäläisen sivilisaation ominaisuuksia. Näin syntyi venäläisten liitto tataarikansan kanssa, Venäjän monikansallisuuden perusta. Nevskin esittelijän puhe päättyi sanoihin: Aleksanteri Nevski on ”meidän toivomme, koska nykypäivänäkkin me tarvitsemme sitä, mitä hän teki”.

Metropoliitta Kirillin puheen historiografisesta analyysistä näkyy selvästi eurasianismin (euraasialaisuuden) teorian,⁵⁸ sekä ennen kaikkea ”viimeisen eurasianistin”, Lev Gumiljovin teoksien suuri vaikutus. Tuleva patriarkka valitsi puheensa pohjustaksi selvästi Gumiljovin teoksen ”Rus’ista Venäjään” (*Ot Rusi do Rossii*).⁵⁹ Monet hänen väitteensä on lainattu tämän kirjan Aleksanteri Nevskiä koskevasta osasta.

Eurasianismin oppi syntyi 1920-luvulla venäläisten emigranttien piirissä ja sen pohjana olivat ajatukset siitä, että Venäjä on erikoinen kulttuurihistoriallinen ilmiö, kokonainen sivilisaatio, joka kuuluu pikemminkin Aasiaan kuin Eurooppaan. Myöhemmin toisen maailmansodan jälkeen sen elvytti ja sitä aktiivisesti propagoi mainittu Lev Gumiljov, kyvykäs historioitsija ja maantieteilijä. Gumiljovin historianfilosofiset ideat tulivat erittäin suosituiksi 1990-luvulla, juuri sinä aikana kun Venäjällä etsittiin innokkaasti uutta identiteettiä.⁶⁰ Silloin Gumiljovista, kuten Solženitsynistäkin, tuli eräänlainen ”ajatusten hallitsija”. Ja myöhemmin Vladimir Putinin valtakaudella eurasianismista, joka antaa pohjan Venäjän ”erikoistien” hahmottelulle, tuli jälleen valtapiiireissä hyvin kysytty ideologia.

Uuden eurasianismin ajatuksista on tullut nykyään poliittista muotitavaraa, ja on luonnollista, että Aleksanteri Nevskistä, jota pidetään ”ensimmäisenä valtiomiehenä, joka käytännössä toteutti euraasialaisia ideoita”,⁶¹ tuli Nimi Venäjä -kilpailun voittaja.

Nyky-Venäjän historiapolitiikan suuntaukset

Nimi Venäjä -ohjelma ja erityisesti sen voittajien hahmot antavat mahdollisuuden ym-

56. Metropoliitta Kirillin puhe löytyy osoitteesta: <http://www.youtube.com/watch?v=HvOu9ZikEl8&feature=related>

57. Metropoliitta Kirill oli väärässä: kalpaveljien ekspansio Novgorodin alueelle jatkui vielä Peipsijärven taistelunkin jälkeen ja rauhansopimus kalpaveljestön kanssa solmittiin vasta vuonna 1284.

58. Suomessa käytetään kaksi eri termiä: eurasianismi ja euraasialaisuus. Tämän aateliikkeen historiasta ks. suomeksi esimerkiksi: <http://evrazia.info/modules.php?name=News&file=print&sid=4055>

59. Ks. esim.: L.N. Gumiljov *Ot Rusi do Rossii*, Sankt-Petersburg 1992, 109–117.

60. Ks. tästä esimerkiksi: Vesa Oittinen (1944) ”Euraasialaisuus – uusi ideologia Venäjälle?”, *Kanava* 7, 399–402; *ibid.* (1996) ”Euraasialaisuus Venäjän politiikassa”, *Ulkopolitiikka* 33, 4–10; *ibid.* (1994) ”Eurasianismus eine Integrationsideologie für Rußland? Blätter für deutsche und internationale Politik”, *Ulkopolitiikka* 11.

61. Ks.: S.P. Rybakov (2008) ”Obraz Aleksandra Nevskogo v trudah evraziitsev”, teoksessa A.V. Torkunov, S. Je. Štšeblygin (toim.) *Istoritseskije orientiry gosudarstvennosit. Aleksandr Nevski*, Moskva: R. Valent, 148–166.

märtää nyky-Venäjän historiapolitiikan tärkeimpiä suuntauksia. Viime vuosien aikana valtapiirit ovat päättäväisesti rakentaneet maan uutta menneisyyttä, ja sen piirteissä näkyy koko historiapoliittinen konstruktio jolla Venäjää on tarkoitus hallita.

Venäjän valtapiirit pyrkivät luomaan ideologista pohjustusta kansalliselle ja konservatiiviselle arvomaailmalle. Siinä yhdistyy yksityisomaisuuden kunnioitus ja myös taloudellisesti vahva valtio ilman minkäänlaisia vallankumouksellisia komponentteja. Uskonnollisuus yhdistyy antiliberalismiin, maltilliseen isolationismiin, ”antiatlantismiin” sekä venäläiseen nationalismiin. Historiallisen suurvalta-aseman rakentaminen

suuntautuu sekä Nikolai II:n aikakauden ihannointiin että stalinismin osittaiseen rehabilitointiin. Näihin tarkoitukseen sopii heikon Nikolain päättäväinen ja konservatiivinen pääministeri Stolypin ja toisaalta ”Suuren isänmaallisen sodan” voittanut generalissimus. Euraasialaisen teorian avulla pyritään torjumaan länsimaisten arvojen universaalisuuden vaatimus, ja tähän sopii hyvin jo keskiajalla pyhäksi julistettu ruhtinas Aleksanteri, joka oli taistellut länsivaltoja vastaan. Näin ohjelma ”Nimi Venäjä” meni syvemmälle kuin sen järjestäjät itse aikoivat mennä: se loi eräänlaisen valtiovalan omakuvan ja näyttää vallanpitäjien käsityksen heidän ohjattavastaan maasta. ■